

MAG. BRUNO URH

STANE JARM

SAM SEBI MERILO

O človeku je relevantne spomine najtežje pisati, ko je mrtev. Blatenje nima teže, hvala pa tudi ne. Vse je v senci dvoma. Kakršno koli pisanje že pa je le izkaz pomembnosti pokojnika. Se ga spomnimo vsaj po njegovi smrti.

Z Jarmom sva se srečevala na več načinov. Vse do konca srednje šole sem bil sošolec njegove hčere, prijetne Rosane. Štiri leta naju je učil pri likovnem pouku v osnovni šoli. Prav iz osnovne šole imam z njim prvo izkušnjo. Kočevje je kot pobratena občina z občino Devin sodelovala tako in drugače. Jarm je imel nalogo izmed nas učencev izbrati bolj nadarjene. Velika čast, predvsem pa užitek naj bi bilo frajersko enotedensko kiparjenje z lesom pod okni učilnic skupaj z Italijani. Žal je v našem razredu izbral le sina ravnatelja in njegova prijatelja – sina takrat pomembnega direktorja in sina načelnika upravne enote.

Ker je bila to le ena od udejanjenih oblik enakopravnosti, je seveda otroci manj enakopravnih staršev sploh nismo razumeli. Danes, ko nanj gledamo kot na kiparja, se nam kar ponuja misel, da njegovi kipi sploh niso izražali trpljenja tistih ovdovelih Osilniških mater, kot je rad povedal. Morda le sprva. Izražali so njegovo trpečo razpetost med potrebo po preživetju sebe in družine in potrebo po ustvarjanju. **(slika 1 Kristus – linorez)**

Njegov kabinet je bil kot kakšen šotor Harryja Potterja. Vanj, v nepregledno umetniško skladišče, si izstopil iz moreče ustrahovalne šolske politike. Takrat sem mislil, da so risbe, kipi, makete izdelki kakšnih osmih razredov, danes pa vem, da je bil to pravzaprav kar njegov šolski atelje. Tudi med poukom je nenehno risal. Na tablo, v spominske knjige, na odpadni papir. **(slika 2 Risba v moji spominski knjigi – svinčnik)** Svinčnik je šilil s pipcem. Včasih pa je najbrž vzrojil le zaradi tega, ker smo ga prekinili v njegovih ustvarjalnih mislih.

Po desetletju sva se spet srečala. Takrat sta me s predsednikom krajevne skupnosti Borutom Hočevarjem prosila, da pomagam prenoviti mestni vodnjak. Prenovili smo ga s prijazno pomočjo Toneta Corela (Coston). Z Jarmom pa sva se večkrat usedla pri meni doma na kozarček ali dva in modrovala. Modrovala sva tako dolgo, da sva postavila še božje znamenje na pokopališču.

Bronasti kip deklice s piščaljo je ležal med rovokopači v komunalnem podjetju in smo ga lastnoročno zvekli ven. Pri mestnem vodnjaku sva zato mrzlično reševale le tehnične zadeve. Prav zdaj pisateljica Lela B. Njatin nastopa s svojo pravljico ob vodnjaku na izjemen način. Obstoječi skulpturi je napisala pravljico. Torej ravno obratno, kot je običaj.

Ob postavitvi božjega znamenja pa sem opazil Jarmovo izrazito nagnjenost k tistemu segmentu arhitekture, ki v naših krajih ni domača – k materializaciji čiste ideje v preprosto berljiv, če ne kar uporaben objekt. Tako je predlagal, naj Kristus stopi s križa. Naj ne bo razpet. Naj v Kočevju pokaže, da je moral med ljudi, da so po petdesetih letih le dovolili postaviti božje znamenje na pokopališču. Ko sem predlagal, naj stoji na rdeči betonski senci križa, je bil takoj za. (Žal je lokalni izvajalec križ pozabil zidati po načrtu, zato križ ne pada proti prihajajočemu obiskovalcu. Prav tako ga je »pozabil« pobarvati.)

Ob takšnih prilikah – ob kozarčku – se človek rad odpre. In lahko rečem, da je bil Jarm nespremenjen. Ni se držal niti filozofsko niti teološko, kar bi mu lahko pripisali glede na liturgični opus. V takšnih zadovoljnih obdobjih so nastajali akvareli zadovoljnih deklic. **(slika 3 Deklica – akvarel na papirju)** Nizal je

modrosti iz svojih izkušenj: »Če bi šel ustvarjat v Kanado, kamor me vabijo, pa tukaj ne bi ustvarjal. Človek je kot koleno, ko te enkrat izda, te bo še.«

Ko sam v Kočevju nisem bil več zaželen arhitekt, me ni več poklical niti omenil. Spet je minilo desetletje in poklical sem ga jaz, da bi kupil enega lesenega Kristusa, takšnega, narejenega z motorko »za doma«. Obiskala sva obe njegovi galeriji v Kočevju. Pod vtisi in na kavici pri Požarju sem med najinim mrmranjem pomislil, da tukaj, med temi ljudmi sploh ni doživel kakšnega dožemanja subtilne uporabe neuporabnega. Kaj kip, še slika je morala imeti utilitarni, pa čeprav preneseni pomen, če jo je hotel prodati. **(slika 4 Mati drži streho – akvarel na furnirju)**

Brez sorodnih duhov dostikrat ni mogel vedeti, kje je moderna umetnost in kje je njegova umetnost. Tako se je srečeval predvsem sam s seboj. Tako se je lahko dokončno približeval religiji in neskončno oddaljeval od nje, kar je pravzaprav isto. Tako je lahko z vso nujno prilagajanjem navzven ostal navznoter sam svoj in z njim vred njegova umetnost. Kakšna umetnost?

Ob risanju in kiparjenju se mi zdi najpomembnejše obvladovanje prostora. Kot Lela ni samo natisnila pravljice, Jarm ni samo postavil kipa v prostor. Morda prav zaradi vsiljene repetitive uporabnosti in gotovo zaradi več kot kiparskega občutka, je skoraj arhitekturno sooblikoval na nivoju urbanega okolja. Pred kratkim so cigani ukradli Jarmovo urbano in stavbno bakreno opremo na mrliških vežicah v Kočevju (so ga mar zato simbolno raje pokopali na Žalah?). Simbolno so tudi povsem ponesrečeno prenovili pokopališče, kjer je gradbena tehnica ob izjemne filigranske betonske opne sedemdesetih let (ki jih cigani niso mogli ukrasti) postavila brezoblično tovarniško kocko.

Mar ni Jarmova usoda in usoda njegovih del posebna? Mar ni takšna tudi vaša usoda? Mar ni to tako značilno za naš prostor? Mar ni značilna tudi pomisel, da je tako tudi prav? Poglej vendar, kako se je izteklo in kaj vse je ustvaril! Lahko bi bilo slabše. Mar ni značilno tudi, da v Kočevju ne pomislijo, kaj vse pa bi bil ustvaril, če mu ne bi bilo treba učiti v osnovni šoli, k čemur je spadalo tudi vsakoletno obiskovanje sprejema v pionirje v Kočevskem rogu (Baza 20), prisotnost na duhamornih proslavah tega in onega preživelega praznika.

In kaj lahko še ustvarijo sodobniki danes in jutri? Kje so že ustvarjali svetovno znani Rodin, Meštrović itn.? V Kočevju? Oh, saj res. Tudi plastike z Meštrovićevih vrat so ukradli. Med bratomorno vojno. Pa še hvalnica Jarmu.

Motorka je pela. Srce je jokalo.
Še malo, še malo, pa se bo umirilo.
Postorilo bo, kar se bo dalo.
Izplalo, razrezano bo oživilo,
minilo vojno in njene nakaze.
Poraze svoje po svoje zakrijem.
Ovijem svoj jaz v trpeče obraze.
Še svoje vaze z lastnimi solzami zalijem ...
sam sebi ... sam sebi merilo.